

Uttalanden med anledning av att polisen genomfört en kroppsbesiktning (urinprovstagning) i den misstänktes bostad

Beslutet i korthet: Polisen ingrep mot en man utanför hans bostad. Mannen ansågs skäligen misstänkt för bruk av narkotika och polisen beslutade att han skulle kroppsbesiktigas genom urinprovstagning. På mannens begäran genomfördes provtagningen i bostaden. I en anmälan till JO förde mannen fram klagomål bl.a. mot att polisen genomförde en husrannsakan i samband med provtagningen.

JO ser inga formella hinder mot att polisen genomför en kroppsbesiktning i form av en urinprovstagning hos en enskild om den enskilde självmant tar initiativ till det och provtagningen kan göras på ett godtagbart sätt, men anger att detta måste betraktas som en undantagssituation. JO ser vidare inte något hinder mot att polisen inför provtagningen översiktligt kontrollerar utrymmena i bostaden för att säkra sin trygghet. Enligt JO utgör en sådan kontroll typiskt sett inte en husrannsakan eller ett liknande intrång som enligt regeringsformen kräver stöd i lag. JO understryker dock att det inte får förekomma några andra undersökningsåtgärder i samband med kontrollen.

Enligt JO ger utredningen inte stöd för att polisen genomförde en husrannsakan eller ett liknande intrång. Att provtagningen gjordes i mannens bostad och att poliserna av säkerhetsskäl sökte igenom bostaden ger inte anledning till någon kritik. Det har inte heller kommit fram något i utredningen som tyder på att provtagningen i övrigt inte genomfördes på ett godtagbart sätt. Dokumentationen har dock varit bristfällig och Polismyndigheten kritiserats för dessa brister.

Anmälan

I en anmälan som kom in till JO den 9 februari 2021 förde AA fram klagomål mot Polismyndigheten med anledning av ett ingripande mot honom. AA uppgav huvudsakligen följande.

Han greps av polis på oklara grunder misstänkt för ringa narkotikabrott. Polisen genomförde en husrannsakan i hans bostad och sa till honom att lämna urinprov. De tog med sig hans lägenhetsnycklar när de lämnade bostaden. Polisen ingrep mot honom för att han är av romsk börd.

Utredning

Polismyndigheten (juristen BB) yttrade sig över anmälan den 7 september 2021, efter att upplysningar lämnats av berörda befattningshavare. Yttrandet finns tillgängligt hos JO.

Polismyndigheten redogjorde inledningsvis för bakgrunden till händelsen och för upplysningar från berörda befattningshavare. Av redogörelsen framgår att poliserna CC och DD patrullerade en plats där det enligt polisen frekvent förekom försäljning och bruk av narkotika. AA kom fram till poliserna och samtalade med dem. Han talade osammanhängande och forcerat, var opåkallat ifrågasättande samt hade ett yvigt kroppsspråk. CC genomförde en ögonundersökning av AA, som inte kunde korsa ögonen och uppvisade ofrivilliga ögonrörelser. Han ansågs skäligen misstänkt för ringa narkotikabrott genom eget bruk, och CC beslutade att AA skulle kroppsbesiktigas genom urinprovstagning. Efter önskemål av AA verkställdes kroppsbesiktningen i hans bostad.

Polismyndigheten redogjorde därefter för aktuell rättslig reglering och redovisade sin bedömning.

Polismyndigheten bedömde att det inte fanns skäl att ifrågasätta att AA skäligen kunde misstänkas för bruk av narkotika eller att anmärka mot beslutet om kroppsbesiktning genom urinprovstagning med hänsyn till de omständigheter som kommit fram med anledning av JO:s utredning. Polismyndigheten konstaterade dock att de iakttagelser som gjordes i fråga om AA och som lades till grund för misstanken om narkotikabrott inte hade dokumenterats och yttrade att det är en uppenbar brist.

Polismyndigheten redogjorde vidare för att det saknas stöd i utredningen för att AA blev gripen och för att inblandade poliser inte skulle ha varit sakliga och opartiska.

I fråga om genomförandet av kroppsbesiktningen och överväganden om platsen för åtgärden redovisade Polismyndigheten följande bedömning.

Vid urinprovstagning i samband med misstanke om ringa narkotikabrott är normal rutin i polisområde Malmö att sådan kroppsbesiktning utförs vid Rättscentrum eller på beroendecentrum i sjukvårdens lokaler.

Både CC och DD har redogjort för att AA inte ville följa med till polisstationen för provtagning, utan i stället bad om att få lämna urinprov i bostaden som låg i direkt anslutning till platsen de befann sig på. Enligt CC gjordes bedömningen att det var rimligt och proportionerligt att tillmötesgå AA:s vilja även om det avvek från den normala rutinen. Urinprovstagningen kom alltså att ske i AA:s lägenhet, vilket även finns antecknat i protokollet över kroppsbesiktningen.

Innan kroppsbesiktningen verkställdes ska AA, enligt vad DD har uppgett, ha informerats om att bostaden skulle komma att genomsökas i syfte att säkras. Detta talar för att poliserna initialt hade för avsikt att genomföra någon form av undersökning av AA:s bostad. DD deltog dock inte själv vid säkring av lägenheten. CC har uppgett att det är praxis att poliser kontrollerar en okänd lägenhet innan de går in i den, men att han varken såg eller hörde någon göra det

i detta fall. Övriga två poliser som befann sig i lägenheten har angett att de biträdde den första patrullen endast genom att hålla förhör med AA. Enligt Polismyndigheten går det varken att konstatera eller utesluta att kontrollåtgärder i någon form vidtogs. Oavsett om lägenheten kom att säkras eller inte, är det myndighetens bedömning att utredningen inte visar att poliserna gick in i lägenheten i sådant undersökningssyfte som krävs för att det ska bli tal om en husrannsakan (jmf bl.a. JO 1990/91 s. 80 gällande informell husrannsakan under sken av förhör i bostaden). Mot denna bakgrund anser Polismyndigheten att utredningen inte ger stöd för att det genomförts en husrannsakan enligt 28 kap. 1 § rättegångsbalken.

Frågan blir i stället om poliserna, genom att tillmötesgå AA:s önskemål om att låta utföra kroppsbesiktningen i bostaden, gjort ett sådant "liknande intrång" som avses i 2 kap. 6 § regeringsformen (RF). För att begränsa det skydd mot intrång som ges i bestämmelsen krävs stöd i lag, vilket saknas i detta fall. Vilken rättslig betydelse det har att AA själv bad om att urinprovstagningen skulle verkställas i hemmet är enligt Polismyndigheten inte helt klart. Även om det får anses stå klart att en enskild inte kan samtycka till en sådan tvångsåtgärd som husrannsakan utgör, menar Polismyndigheten att rättsläget är mer oklart när det gäller liknande intrång. Ett intrång utan karaktär av undersökning får anses vara mindre integritetskränkande än en husrannsakan.

Att platsen för åtgärden bestämdes med hänsyn till AA:s vilja och att åtgärden verkställdes inomhus i ett avskilt rum med endast en polis närvarande, talar för att proportionalitets- och hänsynsprinciperna följts i detta fall. Enligt Polismyndigheten bör utgångspunkten ändå vara att inte låta genomföra en kroppsbesiktning hemma hos den enskilde, oavsett om det finns ett starkt önskemål om det. Förutom osäkerheten kring hur väl ett sådant förfarande överensstämmer med regleringen i RF kan det för den enskilde uppstå missförstånd kring vad som egentligen händer på platsen. Det kan inte krävas att alla och envar är införstådda med vad en husrannsakan enligt bestämmelserna i rättegångsbalken innebär jämfört med andra typer av intrång.

Sammantaget bedömer Polismyndigheten att en kroppsbesiktning som utgångspunkt inte bör genomföras hemma hos en enskild. Vidare finns det brister i dokumentationen även i det här avseendet. Varken de skäl som föranledde att kroppsbesiktningen kom att ske i AA:s hem eller att AA ska ha gjorts införstådd med att lägenheten behövde genomsökas finns antecknade i ärendet. Inte heller finns det antecknat om någon kontroll av lägenheten faktiskt kom att ske. Detta är naturligtvis inte godtagbart.

AA kommenterade Polismyndighetens yttrande och uppgav bl.a. att han var överens med polisen om att urinprovet kunde tas i hans bostad men att polisen missbrukade överenskommelsen och genomförde en husrannsakan.

Bedömning

Utgångspunkter och granskningens inriktning

Dokumentationsbrister har försvårat granskningen. Vidare har AA å ena sidan och de ingripande poliserna å den andra lämnat oförenliga uppgifter i vissa avseenden. Ord står alltså mot ord i dessa delar, och jag bedömer att ytterligare utredning inte kommer att leda till ökad klarhet. Jag har inte anledning att lägga AA:s uppgifter till grund för min bedömning framför vad poliserna har uppgett.

Mot bakgrund av det som kommit fram i den samlade utredningen hos JO ger bedömningen som poliserna gjorde att det fanns en skäligen misstanke om att AA hade brukat narkotika inte anledning till något uttalande från min sida.

Vid en skälig misstanke om bruk av narkotika får en kroppsbesiktning göras, bl.a. för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet (se 28 kap. 11 och 12 §§ rättegångsbalken, RB). Mot den bakgrunden ger inte heller beslutet om kroppsbesiktning anledning till något uttalande från min sida.

Utredningen ger vidare inte stöd för att AA greps vid tillfället eller att polisen ingrep mot honom av något annat skäl än att han kom att misstänkas för eget bruk av narkotika. I fråga om lägenhetsnycklarna har de ingripande poliserna uppgett att de fick med sig nycklarna av misstag. Jag har ingen anledning att ifrågasätta det. Jag kan även konstatera att nycklarna återlämnades till AA så fort misstaget upptäcktes. Hanteringen av nycklarna ger inte anledning till någon ytterligare kommentar från min sida.

Jag har riktat in min närmare granskning på det förhållandet att kroppsbesiktningen genomfördes i AA:s bostad och om huruvida polisernas agerande i samband med det innebar att de genomförde en husrannsakan eller ett liknande intrång i bostaden.

Uttalanden med anledning av att urinprovstagningen genomfördes i AA:s bostad

Utgångspunkter

Polismyndigheten har uppgett att den normala rutinen i polisområde Malmö vid kroppsbesiktning i form av urinprovstagning är att provtagningen genomförs i polisens eller sjukvårdens lokaler. Myndigheten har uttalat att en urinprovstagning som utgångspunkt inte bör genomföras hos en enskild. Jag delar den uppfattningen.

Rättegångsbalken ställer emellertid inga krav på att en kroppsbesiktning ska genomföras på en viss inrättning. Om de rättssäkerhetskrav och allmänna principer som gäller vid användning av tvångsmedel kan upprätthållas och provtagningen kan genomföras på ett i övrigt godtagbart sätt ser jag inga formella hinder mot att polisen genomför en kroppsbesiktning i form av en urinprovstagning hos en enskild om den enskilde själv tar initiativ till det. Det måste emellertid betraktas som en undantagssituation.

Det är i sammanhanget viktigt att beakta att den enskilde i samband med en tvångsåtgärd lätt kan uppfatta situationen som att han eller hon inte har något egentligt val. Det måste därför stå klart att det verkliga är den enskildes önskemål att kroppsbesiktningen ska genomföras på det nämnda sättet.

Vad som nu sagts förutsätter dock att de åtgärder som polisen kan behöva vidta i samband med en kroppsbesiktning i en bostad är förenliga med bestämmelser som syftar till att skydda den enskildes integritet och privatliv.

Enligt 2 kap. 6 § första stycket regeringsformen (RF) är var och en gentemot det allmänna skyddad mot bl.a. husrannsakan och liknande intrång. Som

husrannsakan betraktas endast sådana intrång som görs i undersökningssyfte, t.ex. under en brottsutredning. Med uttrycket liknande intrång avses sådana intrång som inte kan sägas göras i undersökningssyfte. Som exempel nämns i lagmotiven att polisen ingriper för att avstyra ett lägenhetsbråk eller att en exekutiv åtgärd avser ett föremål som man vet finns på ett bestämt ställe (se prop. 1975/76:209 s. 147). För att polisen ska få vidta en sådan åtgärd som avses i 2 kap. 6 § RF krävs stöd i lag (se 2 kap. 20 och 21 §§ RF).

Jag kan inte se att bestämmelsen i 2 kap. 6 § RF utgör något hinder i och för sig mot att polisen i samband med en urinprovstagning i en bostad översiktligt kontrollerar utrymmena för att säkra sin trygghet. En sådan kontroll kan typiskt sett inte anses utgöra en husrannsakan eller ett liknande intrång. Jag vill dock understryka att det givetvis inte får förekomma några andra undersökningsåtgärder i samband med det. I ett sådant fall kan det bli att betrakta som en åtgärd på vilken reglerna om husrannsakan ska tillämpas (se JO 1971 s. 93 och 1990/91 s. 80).

Det är även viktigt att polisen noggrant förklarar för den enskilde vad det innebär att verkställa en kroppsbesiktning genom urinprovstagning i bostaden och säkerställer att han eller hon har förstått det. Som Polismyndigheten uppgett kan det för den enskilde annars uppstå missförstånd. Slutligen är det ett grundläggande krav att det dokumenteras vilka omständigheter som lett fram till att kroppsbesiktningen genomförs i den enskildes bostad.

Urinprovstagningen i AA:s bostad ger inte anledning till kritik

Ingripandet mot AA gjordes i direkt anslutning till hans bostad, och beslutet om att han skulle kroppsbesiktigas fattades i samband med det. Det framgår av utredningen att AA självant bad om att få lämna urinprovet i bostaden, eftersom det skulle medföra en olägenhet för honom att följa med till polisstationen. Poliserna förklarade för AA att de i så fall skulle behöva kontrollera utrymmena i bostaden för att säkra arbetsmiljön, dvs. av säkerhetsskäl, vilket AA, enligt polisernas uppfattning, var införstådd med. Jag gör därför bedömningen att genomsökningen inte gjordes med ett sådant undersökningssyfte som medför att det var fråga om en husrannsakan eller utgjorde ett sådant intrång som 2 kap. 6 § RF i övrigt ger skydd mot.

Mot den nu redovisade bakgrunden finns det inte skäl att kritisera polisen för att provtagningen gjordes i AA:s bostad eller för att poliserna sökte igenom bostaden av säkerhetsskäl. För tydlighets skull vill jag säga att det inte varit fråga om att tillmäta AA:s inställning någon betydelse till kroppsbesiktningen som sådan.

En urinprovstagning är en kroppsbesiktning av mer väsentlig omfattning och ska därför verkställas inomhus och i ett avskilt rum (se 28 kap. 13 § RB). AA lämnade urinprovet i badrummet i bostaden, och det finns inget i utredningen som tyder på att provtagningen inte genomfördes på ett godtagbart sätt.

Polismyndigheten kritiseras för bristande dokumentation

De omständigheter som låg till grund för misstanken mot AA om eget bruk av narkotika dokumenterades inte. Inte heller dokumenterades de skäl som ledde fram till att poliserna genomförde kroppsbesiktningen i AA:s bostad eller att de förklarade för AA varför bostaden skulle behöva sökas igenom. Som Polismyndigheten konstaterat har dokumentationen således brustit i flera avseenden. Myndigheten kritiseras för det.

Ärendet avslutas.